

EL CATALÀ I LES LLENGUES ROMÀNIQUES

La llengua Catalana s'inclou dins la família de les llengues romàniques, les quals deriven del llatí vulgar o parlat. Els factors que varen fer possible l'existència de diversos llatins parlats i que varen donar pas al naixement de les llengues romàniques varen ser els següents. (ROMANITZACIÓ)

- **SUBSTRAT:** És el conjunt d'elements lingüístics preromans que varen influir en el llatí i que s'han conservat en català.
- **LA INTENSITAT DE LA ROMANITZACIÓ:** El procés d'influència dels romans no va ser uniforme en tot el territori. Com més intensa va ser la romanització en una zona determinada menys influència hi varen poder tenir els altres factors com el substrat.
- **EL SUPERSTRAT:** A partir de la caiguda de l'imperi romà, els llatins parlats a la Romània sofreixen la influència de les llengües amb que entren en contacte.
- **LA PROCEDÈNCIA DIALECTAL DELS COLONITZADORS:** Aquests parlaven un llatí amb característiques diferents segons la zona d'Itàlia d'on procedien.
- **LA SITUACIÓ GEOGRÀFICA RESPECTE A ROMA TÉ COSEQÜÈNCIE LINGÜÍSTIQUES.**

Les zones més pròximes a Roma i més ben comunicades amb la capital de l'imperi rebien les innovacions que s'anaven produint. En canvi, les zones més allunyades i de més difícil accés mantenien les formes més arcaïques, i per tant, eren més conservadors.

Actualment es parlen nou llengües romàniques: **Gallec–Portuguès, Castellà, Català, Occità, Francès, Sard, Italià, Romanx, Romanès.**

Al final del segle XIX es va extingir el Dàlmata, que es parlava a Dalmàssia (Croàcia). També existeixen alguns parlars que no han aconseguit la normalització i es consideren **llengues embrionàries** (llengues subordinades a una altra llengua veïna dominant).

–Llengues embrionàries: Lleonès, aragonès i francoprovençal.

La Romània Lingüística

És divideix en dues parts: **Romània Occidental i Romània Oriental.**

- **Romània Occidental:** Gallec–Portuguès, Castellà, Català, Francès, Occità, Romanx, Sard.
- **Romània Oriental:** Italià, Romanès.

Hi ha dues característiques que diferencien la Romània Occidental i la Oriental:

- A la Romània Occidental (**p,t,c**) amb posició intervocàlica sona (**b,d,g**).

Ex: RIPA>riva NEPOT>nebot

CATENA>cadena SECURU>segur

–A la Romània Occidental, la marca del plural amb **–s dos** (occid)

DUOS>

–A la Romània Oriental la marca del plural amb **–i –e due**(Orient)

Dins la Romània Occidental, es poden establir dos subgrups lingüístics:

–**Gal.loromànic**: Francès, Occità, Català

–**Iberoromànic**: Castellà, Gallec–portuguès

Es pot considerar el català una **llengua pont** entre els dos subgrups, però destaca sobretot el seu caràcter gal.loromànic pel que fa al lèxic.

DOMINI LINGÜÍSTIC

El Català es parla en un conjunt de territoris que pertanyen a 4 estats diferents (Espanya, França, Italia, Andorra).

A **Espanya** compren **Catalunya**, exepte la Vall d' Aràn, on es parla l' Aranès, que és un dialècte de l' occità, el **Pais Valencià**, les **Illes Balears**, la franja oriental d' **Aragó**, i també a una petita regió de **Múrcia (El Carxe)**.

A **França** compren les comarques de **Catalunya Nord** (Rosselló, Vallespir, Conflent, i Alta Cerdanya)

A **Itàlia** es parla a l' **Alguer**, una ciutat de l' illa de Cerdenya

A **Andorra** també es parla.

A Catalunya, el Català és oficial, juntament amb el Castellà. També és oficial a les Illes Balears, Pais Valencià i Andorra(desde 1993).

HISTÒRIA DE LA LLENGUA

ETAPES DE FORMACIO

• ELS SUBSTRATS PREROMANS

Conjunt d' elements lingüístics preromans que van influir en el llatí i que s' han conservat en català. El món preromà a les terres de parla catalana comprèn el període que va desde 1er mil.leni a.C fins a l' arribada dels romans a Empuries l' any 218 a.C. En els territoris actualment de parla catalana les principals llengües de substrat són l' Íber, el Basc i el Celta.

Els ibers varen crear una civilització amb alfabet propi i una llengua influenciada pel fenici, el cartaginès, i el grec entre d' altres. El Català conserva paraules d' aquest substrat, encara que alguns d' ells probablement tenen l' origen en la llengua que es parlava al llarg del Pirineu, que era el basc. Per això, del substrat íber se n' ha dit iberobasc. Són paraules d' aquest origen. *Carabaça, soca, esquerre, pissarra...* També tenim topònims com: *Andorra, Tarragona....*

Els celtes eren pobles d' origen indoeuropeu. Varen arribar a la península ibèrica procedents del centre d' Europa. De la seva llengua, el català n' ha conservat algunes paraules com *Tancar, llauna, galta....* i topònims com *Besalú*.

Altres pobles preromans son els Fenicis i els Grecs.

Els fenicis arribaren a Eivissa on establiren la seva colònia que esdevingué un centre econòmic de gran

importància dedicat sobretot a la producció agrícola. Dels fenicis n'han quedat alguns topònims com *Eivissa i Maó*.

Els grecs s'establiren a Empúries i mantengueren una relació bàsicament comercial amb els pobles indígens. Al Català la influència del grec és quasi nul·la.

2- LA ROMANITZACIÓ

La romanització és el procés pel qual s'implanten a un determinat país, la cultura, les lleis, els costums i la llengua de l'Imperi Romà.

L'any 218 a.C desembarcaren a Empúries (els romans), i al 476 d.C es produeix la caiguda de l'imperi romà d'occident.

Per la seva situació geogràfica i de fàcil accés, els primers territoris que reberen les conseqüències de la Romanització van ser es de la província Tarraconense. Al llarg dels dos primers segles d'ocupació, la romanització va ser molt lenta, fins i tot, la societat mantenia encara els costums indígenes. Aquest procés va ser més intens cap al final del segle 1er a.C i principis del 1er d.C. El centre de romanització a Catalunya va ser Tarragona. El llatí va anar substituint la llengua ibèrica, sobretot a causa del seu prestigi i de les seves enormes facilitats que oferia per al comerç i per a una millor posició social. El llatí es va convertir en la única llengua de la península ibèrica.

L'any 197 a.C, els dominis romans d'hispania eren organitzats en dues grans

províncies, Hispania Citerior i Hispania Ulterior

- Hispania Citerior: El Principat, litoral Valencià, part d'aragó i de Múrcia.
- Hispania Ulterior: Part de la Bètica i vall del Guadalquivir

La costa mediterrànea mantenia contactes sovint amb Roma, això fa que les innovacions s'introduïssin amb més facilitat en la parla de la gent. En canvi, a l'interior d'Hispania, que era una zona de més difícil accés, el llatí va estar més temps a incorporar les innovacions de la llengua i en conseqüència, va ser un llatí més culte i arcaïtzant.

El llatí vulgar ha proporcionat paraules bàsiques al català com els articles, les preposicions, els pronoms, les conjuncions i també la major part del lèxic fonamental.

ILLU>lo>el IPSU>so>es ÉGO>io>ió>jo

Encara que el llatí vulgar sigui la base del català, el llatí literari també ha donat un cabal lèxic important a la llengua. La seva influència es va produir a través de l'església i de la documentació legal.

Les paraules que ens han arribat del llatí literari s'anomenen cultismes, i són paraules que no han sofert les lleis evolutives fonètiques per les quals han passat els mots populars o hereditaris, i només han experimentat una mínima acomodació a la pronúncia romànica.

Algunes paraules llatines han donat origen a dues formes, una popular i una altra culta.

Raig Popular Cadira Popular

RADIU CATHEDRA

3- ELS SUPERSTRATS: Germànic i Àrab. El mosarab

ELS GERMÀNICS:

L'Imperi romà va anar perdent el domini i la estructura, sobretot a partir del segle V (476 d.C) a causa dels pobles germànics que s'anaven apoderant de tot l'imperi romà Occidental.

Els visigots començaren a ocupar els territoris dominats fins a les hores pels romans, i s'establiren al nord de la península ibèrica i a la Gàl·lia Meridional (Occitània). La invasió visigòtica no va aturar el procés de romanització, ja que desseguida, els visigots, que eren un poble feble i poc nombros, se sentiren enlluernats per la superioritat de la cultura llatina. Més que destruir-la la varen voler assimilar. Principalment, els visigots establiren la capital del seu imperi a Barcelona, però una vegada expulsats de la Gàl·lia pels francs, varen passar la capital a Toledo. De tots els pobles germànics que arribaren a la península ibèrica, només els visigots i els francs varen deixar-hi emprentes lingüístiques importants.

ELS ÀRABS:

L'any 711 d.C, els àrabs arribaren a la península ibèrica. S'intentaren apoderar de tot el territori però no el varen poder dominar totalment. La seva expansió va ser ràpida. La influència dels àrabs va ser distinta a les diferents zones on es varen establir, perquè la durada i la intensitat no va ser la mateixa per tot. Per exemple, a la Catalunya Vella (territori comprès entre els Pirineus i el riu Llobregat), la dominació dels àrabs va ser de poca durada. En canvi, a la Catalunya Nova, País Valencià i Balears, va ser més llarga i més intensa.

Els àrabs s'estengueren fins arribar a Catalunya i a la Batalla de Poitiers (732 d.C) els francs varen aturar aquesta expansió musulmana. Aquesta gran victòria dels francs, significa l'aturada definitiva de l'expansió de l'Islam.

A partir del 732 d.C començà la reconquesta dels territoris conquerits pels àrabs. L'any 759 d.C es conquistà el Rosselló i al 785 d.C passà el mateix amb Girona.

En el segle VIII començaren a néixer els Comtats Catalans, per part dels francs.

A partir del segle IX, Carlemany, es proclamà emperador i amb ell s'inicia la etapa carolíngia, on es dugué a terme una important reforma que implicava un major coneixement del llatí. Aquesta etapa marca l'inici de la història de Catalunya amb una llengua pròpia i amb una administració pròpia, també en forma de comtats.

Una característica important dels arabismes catalans, és l'absència en gran part de les paraules de l'article àrab -al, que el Castellà i el Portuguès duen aglutinat.

Per tal d'aturar l'avançada musulmana es va formar la marca hispànica, amb les terres conquistades de la península (Girona, Urgell, Pallars, Ribagorça i Barcelona). Aquí s'estableix una relació important de dependència entre la Catalunya Vella i l'Imperi Carolingi. Al segle X els comtes catalans aconseguiren la independència respecte dels reis Francs. A partir d'aquí començà la seva expansió territorial.

Durant els segles XI i XII aquesta expansió de Catalunya tindrà una orientació ultrapirineica. Però a partir del segle XII, Catalunya comença a inclinar-se cap a la banda hispànica. L'any 1137, Ramon

Berenguer IV, un comte català, es va casar amb Peronella d'Aragó. Gràcies a aquest matrimoni es va formar la Corona Catalano-Aragonesa.

Corona Catalano-Aragonesa:

- Tortosa (1148) Territoris de la
- Lleida (1149) Catalunya Nova
- Mallorca (1229)
- Eivissa (1235)
- Menorca (1287)
- València (1233-1245)

ELS MOSSÀRABS:

La integració d'una població a l'islam no implicava la desaparició de la cultura pròpia ja que els invasors no fomentaven la conversió dels indígenes. Amb els invasors àrabs, canvia la massa indígena amb prou llibertat mantenint les institucions jurídiques, la religió cristiana i el llatí decadent i plè de germanismes. Els indígenes que continuaven fidels al cristianisme sota la dominació musulmana eren anomenats mossàrabs, els quals mantengueren enfront dels àrabs el llegat cultural de Roma. El Mossàrab, llengua de la qual tenim poca informació va desaparèixer gradualment substituït per l'Àrab, que era la llengua de cultura. Alguns mossàrabismes encara es conserven en el català actual (orxata, borratxo) i també es conserven topònims com Muro, Petra, Campos.

4- ELS ADSTRATS. Intercanvis lingüístics.

Adstrats: Són les influències lingüístiques entre dues o més llengües per motius de contacte fronterer.

Una vegada formada la llengua catalana, encara ha sofert la influència d'altres llengües, les quals li han proveït nous elements (quasi exclusivament lexicals). El català ha estat influït per el castellà i l'Occità, amés d'altres llengües.

a) Els Occitanismes

La introducció de occitanismes en el català comença a partir dels segles XI i XII, a causa de les estretes relacions que mantenien Catalunya i Occitània. En el camp literari la influència va ser tan forta que a principis del segle XV els poetes catalans escrivien en provençal o en una mescla de català i provençal.

b) Els Castellanismes

El castellà ha influït en el català d'una manera continuada a partir del segle XIV fins a l'època actual. Les principals situacions que han facilitat l'entrada de castellanismes són:

- El període de la Decadència (segles XVI-XVIII), precisament quan la llengua catalana es trobava en el segle d'or.
- La pèrdua de les llibertats Decrets de Nova Planta (segle XVIII)
- La dictadura Franquista (segle XX)

L'estreta relació entre el català i el castellà, ha fet que es produís un transvassament de paraules en les dues direccions. Així, del CATALÀ-CASTELLÀ tenim paraules com: capicúa, faena, coliflor... i del CASTELLÀ-CATALÀ paraules com: amo, enfadar, burro, gandul...

-INTERCANVIS LINGÜÍSTICS D'ALTRES LLENGUES

Gal·licismes: El francès ha aportat lèxic al català a partir del segle XII i XIII però sobretot a partir del segle XVIII, època de prestigi. Ex: *Estándar, sofà, xófer, croqueta, quiosc*.

Italianismes: La influència la va tenir a partir de l'expansió de la corona catalanoaragonesa per la mediterrània (segles XIII a XV) a causa de la influència cultural de l'humanisme i del renaixement italià (segles XV a XVI). Molts italianismes estan relacionats amb la música i les arts. Ex: *sonet, piano, partitura, soprano...*

Anglicismes: L'anglès ha influït a partir del segle XVIII en diversos àmbits com per exemple la ciència, la tecnologia, els esports... Ex: *Bàsquet, iceberg, camping, sandwix*.

La dominació anglesa a Menorca durant el segle XVIII ha deixat en el menorquí diversos d'origen anglès. Ex: *xoc, xoquins...*

5- LA CONQUESTA CATALANA:EXPANSIÓ DE LA LLENGUA PER LA MEDITERRÀNIA

Durant els segles XIII i XIV la llengua catalana s'avançà en la seva expansió a altres llengües com el català i el portuguès. En aquests segles el català assolí la més gran expansió política i geogràfica peninsular (ja que es va conquerir València i Múrcia) i Mediterrània (conquerint les Illes Balears, Sicília, Sardenya, Nàpols, Atenes i Neopàtria, aquests dos darrers són de Grècia. El català s'arriba a parlar, encara que de forma desigual, en diferents estats del Mediterrani on governaven dinasties catalanes. L'iniciador de les conquestes peninsulars i mediterrànies fou Jaume I el conqueridor (1213-1276). El seu pare Pere I , vençut a la batalla de Muret (1213) no va aconseguir l'expansió cap al nord. Així, Jaume I, va dur a terme una expansió territorial per tal d'obrir nous camins al comerç i a la indústria més enllà de la Mediterrània. El català que ara es parla a les Illes Balears, València i l'Alguer és la llengua que hi dugué la corona catalanoaragonesa amb la conquesta d'aquests territoris i posterior repoblació. Per aquesta raó els dialectes del català que s'hi parlen són dialectes consecutius (Balear, Valencià, Alguerès). En canvi els dialectes constitutius són els que deriven de l'evolució del llatí vulgar a la Catalunya Vella.